

Malmö högskola
Lärarytbildningen
Barn Unga Samhälle

Examensarbete
15 högskolepoäng

Genusmedvetenhet i förskolan

Gender awareness in preschool

Ing-Britt Strand
Marie Nilsson

Lärarexamen 210hp
Barn och ungdomsvetenskap
2009-05-07

Examinator: Caroline Ljungberg

Handledare: Kutte Jönsson

Abstract

Genusmedvetenhet i förskolan

Nilsson Marie, Strand Ing-Britt, (2009).

Malmö: Lärarutbildningen. Malmö högskola.

Examensarbetet fördjupar sig i pedagogers tankar om jämställdhet och hur de går tillväga med ett genusprojekt i förskolan. Samhällets värdegrund vilar på alla människors lika värde och i förskolans styrdokument betonas vikten av att alla skall behandlas lika oavsett kön, och att traditionella könsroller skall brytas. Syftet med vår undersökning är att få syn på hur man i förskolan kan gå tillväga för att arbeta med jämställdhet. Vi har fått ta del av en förskolas genusprojekt och försökt synliggöra pedagogernas förhållningssätt till detta. Vår fråga är därför: Är förskolans genusprojekt ett verktyg mot traditionella könsroller? Vår metod har varit kvalitativ med två intervjutillfällen av pedagogerna, både i början av projektet samt några månader senare. Genuspedagogen och rektorn har också fått ge sin bild av projektet. Våra teoretiska utgångspunkter har varit förskolans styrdokument, forskning kring genus och jämställdhet samt andra genusprojekt. Resultatet visar att kunskap är det bästa verktyget i jämställdhetsarbete, och en av slutsatserna är att det kan vara svårt att bryta traditionella könsrollsmönstren och våga se sin egen roll i denna struktur.

Nyckelord: Genus, könsroller, jämställdhet, pedagog, förskola.

Innehållsförteckning

1. Inledning	7
1.1 Introduktion av problemområdet	7
1.2 Syfte och frågeställningar	8
1.3 Översikt	8
2. Förskolans styrdokument	9
2.1 Olika styrdokument	9
3. Teoribakgrund	11
3.1 Begrepp	11
3.2 Historik	12
3.3 Genuspedagogik i förskolan	13
3.4 Tidigare genusprojekt	15
4. Metod	17
4.1 Metodval	17
4.2 Undersökningsplats och grupp	18
4.3 Genomförande	18
4.4 Etiska övervägande	19
4.5 Analysmetod	20
5. Presentation av empiri	21
5.1 Förskolans projektbeskrivning	21
5.2 Första intervjutillfället	21
5.2.1 Förväntningar	22
5.2.2 Tillvägagångssätt	22
5.3 Intervju med rektorn	23
5.4 Intervju med genuspedagogen	23
5.5 Andra intervjutillfället	24
5.5.1 Förväntningar	24
5.5.2 Tillvägagångssätt	24
5.5.3 Upptäckter	25
5.5.4 Förändringar	26

6. Analys	27
6.1 Förväntningar	27
6.2 Tillvägagångssätt	28
6.3 Upptäckter	29
6.4 Förändringar	29
6.5 Sammanfattning och slutsats	30
7. Diskussion och kritisk reflektion	33
8. Referenser	35

1. Inledning

Vad du säger om mig

Det du tror om mig

Sådan du är mot mig

Hur du ser på mig

Vad du gör mot mig

Hur du lyssnar på mig

SÅDAN BLIR JAG

(Siv Benn 080903)

1.1 Introduktion av problemområdet

”Föreställ dig att du hade varit född som kille istället för tjej eller tvärtom. Hade ditt liv varit annorlunda då?” (Josefson 2005 s 5) När vi först ställde oss denna fråga tyckte vi inte det skulle var någon större skillnad, men vid närmare eftertanke tyckte vi det fanns stora olikheter om hur ens liv hade gestaltat sig ifall man varit född till det motsatta könet. Vårt samhälle vilar på en värdegrund där alla människor har ett lika värde, och naturligtvis gäller det också de bägge könen. Idag pågår en aktiv debatt om jämställdhet, men frågan är om vi fortfarande tänker och handlar traditionellt.

Det var vårt intresse för genusfrågor, och hur man på förskolor kan utveckla den pedagogiska verksamheten angående jämställdhet som styrde valet av ämne till vårt arbete. Ett av målen i förskolans styrdokument är att motverka traditionella könsroller, men vi undrar om pedagoger medvetet arbetar med detta på förskolor. Under barndomen grundläggs människans normer och värden och det är därför viktigt hur pedagoger i förskolan bemöter barnen. I vårt examensarbete ville vi uppmärksamma betydelsen av att arbeta medvetet med dessa frågor i förskolan, och blev nyfikna på en förskola där de valt att satsa extra mycket på jämställdhetsarbete.

1.2 Syfte och frågeställningar

I vår undersökning har vi haft kontakt med pedagoger som är engagerade i ett genusprojekt på en förskola. Vår mening är att synliggöra deras förhållningssätt till projektet och undersöka eventuella förändringar i pedagogernas inställning till könsrollstänkandet. Vi intresserar oss också för om verksamheten förändras och i så fall hur, och på vilket sätt.

Vår frågeställning blir därför:

- Är förskolans genusprojekt ett verktyg mot traditionella könsroller?

Genom vårt examensarbete vill vi söka svar på denna fråga. Vår strävan är att få ny kunskap kring hur man i förskolan kan arbeta med genusfrågor och jämställdhet och titta på deras tillvägagångssätt när de arbetar med detta i projektform. Med hjälp av projektet, forskare och andra experter kan vi kanske komma fram till hur man kan bryta traditionella könsmönster och därmed få en förskola för alla, på lika villkor.

1.3 Översikt

Vårt examensarbete är uppdelat i sex övergripande kapitel. Vi har börjat med en inledning följt av syfte och frågeställning. I kapitel två belyser vi delar av förskolans styrdokument och i kapitel tre tydliggör vi olika begrepp, och där ger vi er också exempel på vad olika teoretiker och forskare har sagt i ämnet, samt en beskrivning av tidigare genusprojekt i förskolor. Vilka metoder vi har använt oss av och hur vi har gått tillväga för att samla in vår empiri redovisar vi i kapitel fyra. I kapitel fem får ni ta del av vår insamlade empiri och i efterföljande kapitel kopplar vi vårt material med teoretiska ståndpunkter i en analys, samt en sammanfattning med våra slutsatser. Det sista kapitlet består av en reflektion och diskussion av vårt arbete.

2. Förskolans styrdokument

Här nedan presenterar vi delar ur de styrdokument som förskolan har att följa angående jämställdhet och värdegrundarbete i förskolan. De verksamheter som regleras av skollagen är också skyldiga att upprätta likabehandlingsplaner för att främja elevers lika rättigheter och motverka trakasserier och kränkande behandling, vilket hjälper till i jämställdhetsarbetet ute i verksamheterna.

2.1 Olika styrdokument

Förskolans jämställdhet behandlas i:

- FN: s konvention om barns rättigheter.
- Skollagen.
- Läroplan för förskolan, Lpfö 98.
- Skolverket, Allmänna råd.

FN: s konvention om barns rättigheter: Enligt artikel 29 ska utbildning eftersträva barnets förberedelse till ett ansvarsfullt liv med förståelse, tolerans, fred och jämlikhet mellan könen och vänskap mellan alla folk samt att utveckla omtanke för naturmiljön.

I skollagen betonas det att verksamheten ska utformas i demokratisk anda med grundläggande demokratiska värderingar, samt främja jämställdhet mellan flickor och pojkar.

Läroplan för förskolan. Lpfö 98:

En viktig uppgift för verksamheten är att grundlägga och förankra de värden som vårt samhällsliv vilar på. Värdegrunden uttrycker det etiska förhållningssätt som skall präglade verksamheten. Vuxnas förhållningssätt påverkar barns förståelse och respekt för de rättigheter och skyldigheter som gäller i ett demokratiskt samhälle och därför är vuxna viktiga som förebilder. Vuxnas sätt att bemöta flickor och pojkar liksom de krav och förväntningar som ställs på dem bidrar till att forma flickors och pojkars uppfattning om vad som är kvinnligt och manligt. Förskolan skall motverka traditionella könsmönster och könsroller. Flickor och pojkar skall i förskolan ha samma möjligheter att pröva och utveckla förmågor och intressen utan begränsningar utifrån stereotypa könsroller.

Allmänna råd: Skolverket betonar vikten av jämställdhet i förskolan och att personalen har en nyckelroll i detta arbete. För att kunna arbeta med värdegrunden är det viktigt att personalen både har praktisk erfarenhet och teoretisk kunskap om genus och jämställdhet. Vidare menar de att jämställdhetsarbete i förskolan måste börja med de vuxna eftersom det ibland kan vara svårt att se egna föreställningar om manligt och kvinnligt. Det är av stor betydelse att analysera hur våra könsmonster tar sig uttryck och detta kan göras med hjälp av olika observationer. Genom reflektion kan personalen hitta nya former och få ett annat förhållningssätt som främjar barns könssocialisation (Skolverket. 2005).

3. Teoribakgrund

I följande text kommer vi att ta upp olika begrepp såsom genus, jämställdhet, jämlikhet. Vi kommer att ge en kort presentation av forskare och experter, och vidare med deras hjälp titta en del bakåt i tiden men framförallt hur könsmaktsordningen ser ut idag. Dessutom vill vi se hur man i förskolan kan arbeta jämställt.

3.1 Begrepp

I vårt arbete har vi använt oss av definitioner och begrepp som är relevanta att tydliggöra för er som läsare, för att man ska få en förståelse för ordens ursprung och deras betydelse i sammanhanget.

Jämställdhet innebär, Enligt NE (Nationalencyklopedin)

Jämställdhet, förhållandet att olika personer har samma möjligheter och rättigheter, särskilt i fråga om kvinnor i relation till män. Jämställdhet mellan kvinnor och män förutsätter en jämn fördelning av makt och inflytande, samma möjligheter till ekonomiskt oberoende, lika villkor och förutsättningar i fråga om företagande, arbete, arbetsvillkor samt utvecklingsmöjligheter i arbetet, lika tillgång till utbildning och möjligheter till utveckling av personliga ambitioner, intressen och talanger, delat ansvar för hem och barn samt frihet från könsrelaterat våld.

Jämlikhet är snarlikt med jämställdhet och definieras med ”alla individers lika värde, i politiska sammanhang även inflytande och sociala förhållanden. Jämlikhet kan motiveras från olika utgångspunkter, t.ex. religion, naturrättsliga föreställningar, liberalism, socialism och demokrati.” (Nationalencyklopedin).

Kön är det ord vi använder till vardags och som innefattar både det biologiska könet kvinna/man och genus (Josefson, 2005)

Könsroll, som NE beskriver, är en ”sammanfattande term för socialt och kulturellt betingade skillnader mellan könen vad avser beteende, värderingar, normer, föreställningar, resurser, makt och prestige.” (Nationalencyklopedin).

Genus som begrepp lanserades i Sverige 1988 av Yvonne Hirdman (2008), som är professor i historia. Att begreppet lanserades fick stor betydelse för genusforskningen och maktförhållanden mellan man och kvinnor men hennes forskning kring demokrati har också fått stor uppmärksamhet. Hirdman anser att ordet genus är bättre att använda än orden könsroller och socialt kön, eftersom de sistnämnda ger sken av att man själv kan välja sin roll när det passar, vilket inte är rätt. Helena Josefson (2005), har studerat statsvetenskap och skrev den första läroboken om genus för grundskolan och gymnasiet, och hon förklarar att i engelskan finns det två ord för kön: "sex" och "gender". Det första ordet står för det biologiska könet medan det andra avser det sociala och kulturella könet.

Josefson (2005) säger att det i de allra flesta samhällen finns en genusordning och då avser man en uppdelning som utgår ifrån kön. Följden av detta maktsystem leder till att det finns ett antal mönster om hur män/pojkar och kvinnor/flickor bör vara och att dessa är självuppfyllande. De flesta av oss inrättar sig efter detta omedvetet eller medvetet och följden blir att flickor blir på ett visst sätt och pojkar på ett annat. Hirdman (2008) menar att det är särskilt två mönster som är tydligt i genussystemet. Det ena är att män och kvinnor hålls isär och det andra är att männen rankas och värderas högre. Man föds in i ett genussystem som redan är definierat om vad som är kvinnligt eller manligt. Hon jämför också genussystemet med apartheidsystemet: män och kvinnor anvisas till olika platser, arbeten samt egenskaper (Hirdman 2008). I ett samhälle finns många system och ibland kan det vara besvärligt att se sin egen roll i könsmaktsystemet, där kvinnor underordnas männen. Systemets krav på att över- och underordningen ska ske i tysthet och helst inte märkas enligt Ylva Elvin-Novak och Helene Thomsson, (2003) som båda är doktorer i psykologi och specialiserat sig på de psykologiska aspekterna i jämställdhets- och könstillhörighetsproblematiken.

3.2 Historik

Historiskt sett har det varit tradition att mannen var försörjare och kvinnan den som var hemma och födde barn. Dessa normer förändrades stegvis med början efter andra världskriget. På 1960-talet skedde stora förändringar i samhällets syn på kvinnor och deras rätt till arbete och lika lön, och det är genom olika reformer som detta har förändrats. Att vi i Sverige idag har förskolor till alla barn som har behov av det är en direkt följd av dessa reformer liksom vår föräldraförsäkring. När förskolorna var under uppbyggnad lyfte

arbetsmarknadens kvinnonämnd fram vikten av att förskolepersonal, föräldrar och lärare inte värderade yrkesval efter kön utan var neutrala. Förändringen av vårt samhälle har skett gradvis men det kan vara väldigt svårt att bryta de traditionella könsrollerna då mycket sker omedvetet (Hirdman 1998). Hirdman anser vidare att vi hela tiden skapar nya segregeringar och delar in oss i olika fack utifrån kön men också när det gäller etnicitet och religionstillhörighet. Som exempel tar hon att det finns kvinnotidningar och speciella TV-program riktat till de olika könen. Detta gör att vi skapar oss bilder av hur en kvinna respektive man skall vara (a.a 2001).

Elvin-Novak & Thomsson (2003) anser att betydelsen av att vara flicka eller pojke, och innebörden av detta ständigt är under förändring. Tillsammans upprätthåller vi de kulturella överenskommelser kvinnligt och manligt och vidare säger de också att den kulturella kod som nämner hur könen betar sig förmodligen aldrig varit mer tvetydig än vad den är idag. Samtidigt som det sägs att flickor och pojkar har likadana möjligheter och förutsättningar anges det också hur de ska vara för att vara riktigt flickig eller pojkelig. De menar att "göra kön" är något som barn lär sig inom gränsen för den kultur de befinner sig i, och i vår säger den att könstillhörighet inte spelar någon roll, samtidigt som allting är mer eller mindre fixerat vid just kön. Likaså tycker de att det går att förändra om män och kvinnor inser att det går att vara bra på annat sätt än de traditionella, och att förändringar är nödvändiga om vi vill verka för ett samhälle där alla mår bra (a.a).

3.3 Genuspedagogik i förskolan

Ingegerd Tallberg Broman (2002), som är professor i pedagogik, menar att våra föreställningar om kön skiljer sig mycket åt från individ till individ. Man vet att i undersökningar där man frågat pedagoger ifall de gör skillnad på pojkar och flickor så får man svaret att de inte gör skillnader utan ser till varje individ, men vid forskningsobservationer ser det annorlunda ut.

Britta Olofsson (2007) är förskollärare och filosofie kandidat och har under lång tid arbetat med jämställdhetsfrågor. Hon har många tankar och idéer om hur man kan arbeta

genusmedvetet i förskolan, Hon säger att utgångspunkten för jämställdhetsarbete i förskolan är att tillföra och inte ta ifrån barnen något. Målet är inte likhet, utan fler valmöjligheter för barnen, och vi ska möta barnen där de befinner sig och inrikta oss på det positiva och förstärka detta.

Olofsson (2007) säger att debatten om genus i förskolan ibland kretsar kring frågan om det varit mest synd om pojkar eller flickor, men att slutsatsen blir att både flickor och pojkar är vinnare och förlorare i förskolan på olika sätt, och att personalen i förskolan traditionellt sätter pojkarna främst i vuxenstyrda aktiviteter medan flickorna blir vinnare i den fria leken då de får fler och mer positiva vuxenkontakter. Målsättningen med genusarbete i förskolan är att utvidga de båda könen valmöjligheter. Flickorna behöver hjälp med att stärka sin identitet så att de blir självständiga och kan fatta beslut och stå för sina åsikter. De ska kunna vara tydliga ledare och kunna visa mod, styrka och humor och vara stolta över sitt eget kön. Pojkarna behöver stöd med att visa, känna igen, och sätta ord på sina känslor och på ett positivt sätt vilja ha kroppskontakt. De ska kunna visa omvårdnad och omtanke och få hjälp av pedagoger med att bryta negativa hierarkier (a.a). Kajsa Wahlström (2003) arbetar som pedagogisk konsult i jämställdhetsfrågor. Hon har tidigare varit i verksam i förskolan och utvecklat jämställdhetspedagogik bland annat när hon som förskolechef var med i ett jämställdhetsprojekt på åtta förskolor i Gävle. Hon kom i sin förskolestudie fram till att pojkarna dominerar samlingar och får mest uppmärksamhet vid påklädningssituationer medan flickor agerar hjälppröknar, sköter sig själva och är mindre krävande. Men genom att jobba med jämställdhet och bli medvetna om genusteorier kan vi förändra vårt arbetssätt.

I en lek där pedagogerna aktivt deltar kan man bryta de traditionella könsrollerna och öppna upp för nya lekroller betonar Arvidson & Öhman (1999). Inomhusmiljön är en av de saker man kan fundera på i jämställdhetsarbetet menar Olofsson (2007). En av målsättningarna är att vidga barnens värld så att de på ett mindre könsbundet sätt väljer kompisar, lekmaterial och lekar. Istället för att ha rum till specifika lekar, dockrum, byggrum med mera, kan man blanda runt och få könsneutrala rum. Traditionellt när det gäller leksaker så säger Örnstedt & Sjöstedt (1999) att flickors leksaker har omhändertagande och social karaktär, medan pojkarnas ofta är ensamma hjältefigurer.

Barn i förskolan ges större möjligheter att utveckla hela sin personlighet, oberoende av kön, ifall de har en genusmedveten personal. Detta kan personalen bli genom att ta till sig kunskap

om hur genus fungerar, och sedan göra analyser på den egna förskolan enligt Helén & Granholm (2007). Vidare säger de att i analyserna kan man då se hur vi alla agerar, och vilka processer som förekommer mellan pojkar och flickor, personal mot barn och så vidare. Därefter kan man göra upp en plan för att motverka traditionella könsroller. Örnstedt & Sjöstedt (1999) menar att personal på förskolan måste vara beredda på att förändra värderingar och tankesätt, och därmed öppna upp för nya infallsvinklar för att kunna utveckla jämställdheten. Här är det viktigt att de vuxna deltar i leken och därmed tydliggör olika normer och värderingar. För att arbetet skall ske under jämställda former krävs det att pedagogerna är genusmedvetna vilket många forskare och teoretiker är överens om. Hirdman (2005) anser att det är vår kultur som lägger grunden på vår syn på vad som är kvinnligt respektive manligt och om vi börjar med att ifrågasätta oss själv och vårt eget handlande, så kan det vara starten på ett genusmedvetet tanke- och arbetssätt. Svaleryd (2003) hävdar att jämställdhet är en fråga om demokrati och värdegrund. Medvetenheten och insikten hos pedagogerna är grunden till en förändring och deras uppgift är att stärka barnens självkänsla för det är först när barnen är trygga i sig själva som de vågar vara gränsöverskridande.

3.4 Tidigare genusprojekt

Olika genusprojekt har tidigare genomförts på förskolor runt om i Sverige och en del av deras erfarenheter och andra forskares material har vi tagit del av. I samtliga projekt finner vi att resultaten och tillvägagångssätten är snarlika. Vi har studerat projekt som har genomförts i Gävle och på förskolor i Lund, samt fått en inblick i SOU-utredningarna 2004;115 och 2006;75. Dessa utredningar har gjorts för att se hur man arbetar med jämställdhet på olika förskolor i Sverige. Britta Olofsson har i sin bok *Modiga prinsessor och ömsinta killar* (2007) redogjort för hur man praktiskt kan arbeta genusmedvetet på förskolor. För att ge en bild av hur projekten har genomförts valde vi Gävleprojektet. Projektet genomfördes på åtta förskolor i Gävle under flera år. Kajsa Wahlström var vid denna tid förskolechef på två av dessa förskolor vid namn Tittmyran och Björntomten. Erfarenheter från detta projekt finner vi i hennes bok *Pojkar, flickor och pedagoger* (2003).

I Gävle började pedagogerna med att diskutera sina egna roller i arbetslaget ur ett genusperspektiv. Projektet fortsatte med att de videofilmade verksamheten och utifrån vad de

fick syn på diskuterade och reflekterade över sin egen roll, hur flickor respektive pojkar behandlades och agerade. De filmade till en början barnen och deras lek, men övergick snart till att filma pedagogerna och deras handlande. Detta ledde till att pedagogerna synliggjorde för sig själv och varandra hur viktigt deras förhållningssätt gentemot barnen var. I videofilmerna framkom bland annat att flickorna ofta var hjälpfröknar, handlade efter givna regler, ville ha mycket vuxenkontakt, och var mycket försiktigare än pojkarna. Pojkarna däremot fick ofta sin vilja igenom, tilldelades större uppmärksamhet som ofta var negativ och agerade ofta handgripligen i konfliktsituationer. Pedagogerna tilltalade pojkar och flickor på olika sätt, när pojkarna fick korta instruktioner så skedde känslomässiga samtal med flickorna.

Projektets främsta mål var att få både barn och personal att känna en gemenskap och trygghet i gruppen. De kom fram till att man får det genom att varje individ ska känna att de duger som de är utan att behöva vara stark eller hjälpa till. För att stärka barnens identitet delades därför barnen upp i en pojk- respektive flickgrupp under en del av dagen. I pojkgruppen lades bland annat fokus på att ge positiv förstärkning och redskap till att föra samtal, så de ska kunna lösa konfliktsituationer med hjälp av sitt språk. Pojkarna skulle också få regler tydliggjorda samt ges mer fysisk beröring bland annat genom massage. Några av målen för flickgruppen var att lära sig att tro på att de duger som de är och att de kan göra egna val som de kan stå för, väcka deras matematiska och naturvetenskapliga intresse samt ge dem styrkan och modet att kunna stå i centrum. Arbetet med detta projekt fortgick som sagt under en lång tid och videofilmmandet fortsatte kontinuerligt. När pedagogerna reflekterade och diskuterade det dokumenterade fick de hela tiden syn på nya saker i sitt eget förhållningssätt liksom framgångar och bakslag i förändringsarbetet vilket ledde till nya förändringar.

4. Metod

Här kommer vi att visa hur vi fick fram vårt empiriska material. Vi kommer att redogöra för vilken metod vi har använt oss av i vår undersökning och presentera plats- och undersökningsgrupp som har legat till grund för vårt arbete, samt visa upp hur vi har gått tillväga i genomförandet av vår undersökning. Vidare redovisar vi vilka forskningsetiska övervägande vi har vidtagit och slutligen vill vi beskriva vår analysmetod.

4.1 Metodval

Då denna undersökning baserar sig på att åskådliggöra personalens inställning och förhållningssätt till ett genusprojekt så valde vi att göra denna studie i form av kvalitativa intervjuer för att ge utrymme till samtal där både vi och intervjupersonerna är medskapare. Vår uppgift som intervjuare är då att hjälpa intervjupersonen att bygga upp vettiga och sammanhängande resonemang, och detta passade bra till vår undersökning och är i enlighet med Runar Patel och Bo Davidssons rekommendationer (2003). Genom våra förkunskaper och förberedelser ville vi i våra samtal ta fram hur personerna tänkte ur ett genusperspektiv och kring sitt projekt. Kvalitativa intervjuer har nästan alltid frågor som har liten standardisering och en låg grad i strukturen vilket lämnar stort utrymme både hos den intervjuade att svara med egna ord men också för oss som intervjuare att ställa frågor så att det passar samtalet och blir utvecklande (Patel&Davidsson 2003).

Syftet med en kvalitativ intervju är att upptäcka och identifiera egenskaper och beskaffenheter hos något, t.ex. den intervjuades livsvärld eller uppfattning om något fenomen. Detta gör att man aldrig i förväg kan formulera något svarsalternativ för respondenten eller avgöra vad som är det "sanna" svaret på frågan (Patel & Davidson 2003:78).

Enligt Denscombe (1998) menar han intervjuaren måste vara uppmärksam, lyhörd och kunna stå ut med en stunds tystnad för att samtalen ska bli givande och intressanta, vilket vi försökt anamma. Patel & Davidsson (2003) menar att intervjuas ansikte mot ansikte ger också mer detaljerad och utförlig data och svarsfrekvensen blir betydligt högre än om vi skulle välja något annat tillvägagångssätt. För att inte missa något under våra intervjuer gjorde vi bandinspelningar. När man spelar in på band har man också lättare att gå tillbaka för att få en

så sann bild som möjligt av informanterna. Man får heller inte glömma bort att personerna kan bli nervösa när man spelar in på band och det är därför viktigt att vara väl förberedd så att det inte blir ett störande moment, säger Denscombe (1998). Eftersom vi båda själv arbetar på förskolan och har studerat en del tidigare forskning inom området så är vi medvetna om att vi kan vara färgade av detta. I vår undersökning kan detta leda till att vi omedvetet påverkar vårt forskningsunderlag i valet av teoribakgrund, studieobjekt och i samband med tolkningen av våra resultat, vilket tyvärr är oundvikligt enligt Patel & Davidson (2003)

4.2 Undersökningsplats och grupp

Förskolan som vi valt, då vi hörde talas om att de skulle bedriva ett genusprojekt, ligger centralt i Lund. Universitetet i staden har stor betydelse och så även för den här kommunala förskolan. Många föräldrar är akademiker och studentkåren har ett visst inflytande i verksamheten. Kommunen valde för några år sedan att utbilda ett antal genuspedagoger varav en är verksam på den förskola vi undersökt. På förskolan finns tre åldersindelade avdelningar. De som arbetar på förskolan bestämde vilka som skulle delta i våra intervjuer, och vi vet inte hur. I vår undersökningsgrupp ingick sex kvinnliga pedagoger av totalt elva. Alla har mer än fem års erfarenhet. En manlig förskollärare/genuspedagog, som dessutom är projektansvarig, samt en manlig rektor fick förmedla sina tankar om genus och deras projekt.

4.3 Genomförande

Inledningsvis samlade vi litteratur, som vi studerade redan under hösten, och sedan var vi i kontakt med den berörda förskolan och då främst genuspedagogen och rektorn.

Det första besöket på förskolan gjorde vi i samband med en föreläsning om genuspedagogik. Föreläsningen hölls av två kvinnor från företaget *Jämkom* (20081015). De gav oss deltagare en introduktion i hur man kan arbeta genusmedvetet. Vi fick även tillfälle till att gruppvis diskutera hur man bör agera i olika situationer i mötet med barnen. Detta var ett bra tillfälle för oss att få lite större insikt i projektet samtidigt som vi fick möta personalen och presentera vårt arbete.

Vid föreläsningstillfället bestämdes också datum för första intervjun som skedde i början av projektet. Vid denna intervju ville vi få en bild av hur pedagogernas tankegångar var samt hur och vad de trodde projektet skulle utformas och leda till. Den andra intervjun gjorde vi tre månader senare. Detta gjorde vi för att vi ville se hur arbetet framskred, och vad pedagogerna upptäckte och om deras synsätt på något sätt förändrades, vilket ofta sker, såsom Patel & Davidson (2003) påpekar. Vid intervjutillfällena, som skedde enskilt i ett ostört rum, hade vi en intervjumall som utgångspunkt, men intervjuerna fick ändå karaktären av ett samtal. Varje intervju tog ungefär en halvtimme och vi upplevde inte att varken vi eller informanterna kände någon form av tidspress utan det gavs tid till eftertanke och att utveckla svaren, och bandspelaren gjorde inte att informanterna hämmades eller kände sig obekväma. Genuspedagogen och rektorn intervjuades vid vars ett tillfälle för att de skulle kunna förmedla sina tankar.

4.4 Etiska övervägande

Vårt material är behandlat enligt Vetenskapsrådets (2002) individskydds krav, det vill säga att man i forskningsetiska övervägande skall ta hänsyn till fyra krav. Ett krav är *konfidentialitetskravet* vilket innebär att samtliga inblandade har anonymiserats och att allt material har behandlats konfidentiellt i vårt undersökningsresultat. Våra intervjupersoner vidtalades innan arbetet startades samt tillfrågades om intresse av att vara med i undersökningen. Vi förklarade att de skulle förbli anonyma i undersökningen och hade rätt att när som helst välja att avstå om de så önskade, därmed tog vi hänsyn till *informationskravet och samtyckeskravet*. Samtliga informanter tillfrågades om vi kunde spela in intervjun på band och i samband med detta deklarerade vi att det endast var vi som kommer att lyssna av det inspelade materialet och att detta endast kommer att nyttjas i forskningssyfte vilket är i enlighet med Vetenskapsrådets (2002) *nyttjandekrav*.

4.5 Analysmetod

Efter insamlandet av vårt empiriska material har vi transkriberat våra inspelade intervjuer det vill säga att vi har skrivit ner allt som har sagts på banden, och detta har skett i direkt anslutning till intervjutillfällena. Anledningen är att vi skulle ha samtalen i så färskt minne som möjligt och därigenom kunna hålla materialet aktuellt samt för att kunna se om vi har missat något och hur vi skall gå vidare i enlighet med Patel& Davidsson (2003). De menar också att det är bra med löpande analyser i kvalitativa undersökningar, och är det som skiljer denna från en kvantitativ undersökning där man väntar med analys till all data är insamlat, för att se hur man bäst går vidare. Efter transkriberingen har vi både lyssnat och läst många gånger, samt reflekterat och jämfört informanternas svar. Under arbetets gång har vi sökt svar på olika frågor, letat efter olika ord som kanske återkommer. Vi har försökt se om och i så fall hur deras synsätt har förändrats under arbetets gång och om pedagogernas åsikter och tankar överensstämmer med genuspedagogen och rektorns. Till sist har vi jämfört förskolans tillvägagångssätt med andra beskrivna genusprojekt och sett vad teorin och styrdokument säger i förhållande till deras arbete.

5. Presentation av empirin

Vi kommer under denna rubrik presentera en sammanställning av den empiri vi fått från förskolans projektplan och våra olika intervjutillfällen. Som vi tidigare nämnt har pedagogerna getts två tillfällen att reflektera över genusprojektet, både i starten men också en bit in i projektet. Genuspedagogen och förskolans rektor har skildrat sina tankar. Eftersom vi vill anonymisera våra intervjupersoner har vi valt att inte namnge någon.

5.1 Förskolans projektbeskrivning

Bakgrunden till projektet är att universitetets studentkår har en stiftelse som är knuten till förskolan. En ledamot i denna ville att förskolan skulle starta ett genusprojekt och då kunde dessutom stiftelsen bidra med pengar. Rektorn på förskolan frågade personalen som var intresserade, och genuspedagogen anlätades som konsult. En projektplan upprättades och tidsplanen är på ett år. Genuspedagogen/projektledaren inledde med att bjuda in föreläsare så att all personal introducerades i vad genuspedagogik innebar. Enligt projektplanen, skulle pedagogerna kartlägga genusläget på förskolan, med bland annat videoinspelningar. Syftet med projektet är att synliggöra egna föreställningar om hur kön skapas, reflektera över det egna förhållningssättet och att få pedagogerna att sträva efter att varje barn får lika utrymme oavsett kön. Ett delmål är även att öka pedagogernas medvetenhet och att utveckla en metod för att arbeta enligt en genusmedveten pedagogik.

5.2 Första intervjutillfället

Denna första intervju gjorde vi precis i början av projektet. Vi ville här få en bild av hur pedagogerna tänkte om det kommande genusprojektet, vad de trodde det skulle leda till samt hur de tänkte gå tillväga.

5.2.1 Förväntningar

De flesta pedagogerna hade en positiv syn på projektet och tyckte att det skulle bli intressant men de sa också att de inte var så insatta och delaktiga än. De mest entusiastiska ansåg sig vara ganska genusmedvetna och trodde att projektet skulle leda till en ytterligare medvetenhet och vara till gagn i deras arbete med barnen. Vid de flesta resonemang kring genus var pedagogerna eniga om dess betydelse att jobba med detta och ansåg att det var viktigt, men utvecklade inte hur och varför, och sa att "flickor och pojkar ska ha samma möjligheter". Någon av pedagogerna tyckte inte att det fanns någon anledning till att fokusera på genusarbete hos "så små barn" och "pojkar är pojkar och flickor är flickor". Pedagogerna ansåg vidare att hon och hennes kolleger inte hade något speciellt bemötande oavsett om det var en flicka eller pojke.

När vi frågade om de fått genuskunskap i anslutning till projektet, via rekommenderade böcker eller dylikt, så fick vi svaret att de inte fått något annat än under föreläsningen av *Jämkom*.

5.2.2 Tillvägagångssätt

Pedagogerna förklarade att de i ingångsskedet av projektet hade tänkt observera barnen, och då på avdelningen med de största barnen, men detta hade förändrats och alla barn skulle nu involveras. Tillvägagångssättet hade diskuterats och de hade beslutat sig för att de skulle börja med att titta på barnens lek och utifrån de iakttagelserna bestämma hur de skulle gå vidare. Anledningen till att de valde att studera leken var något otydlig, men de trodde att det berodde på att det var lättast att observera. Dessa observationer skulle till en början ske med hjälp av noteringar av pedagogerna, för att sen övergå till videoinspelningar. När vi frågade vad de trodde att de skulle få syn på i observationerna var det ingen som hade en klar uppfattning om vad de trodde att de skulle få syn på och vad detta i så fall skulle leda till. Samtliga svarade att de inte fått någon struktur på projektarbetet och uttryckte att de inte visste vad de skulle "titta på", och till viss del berodde detta på tidsbrist.

Pedagogerna berättade att de flesta föräldrarna var medvetna om att projektet skulle starta och några få hade verkat extra intresserade. Samtliga föräldrar skulle få mer information lite längre fram för att ge en tydligare bild av projektets utformning.

5.3 Intervjun med rektorn

Vid intervjun med förskolans rektor så inledde han med att svara på frågan om varför de valde ett genusprojekt: ” Vi har halkat in på ett bananskal” och då syftade han på att det var ett förslag från stiftelsen, som gjorde en förfrågan ifall förskolan ville starta ett genusprojekt, och i så fall kunde stiftelsen skjuta till pengar. Rektorn frågade sedan personalen om de var intresserade, vilket de var. Vidare pratade han med genuspedagogen som sedan blev projektledare. Projektet inleddes med träffar där de diskuterade hur de skulle gå tillväga och en föreläsning, samt ett möte med en dramapedagog där de hade värderingsövningar.

Rektorn talar om att de har mycket fria händer och inga förpliktelser som behövs uppfyllas från någon. Vid vårt intervjutillfälle som sker en bit in i projektet anser rektorn att det går väldigt trögt och säger att han inte kommer att satsa mer energi på projektet ifall inte personalen visar mer vilja, men säger samtidigt att en viss dynamik uppstått bland en del i personalgruppen och han är därför inte helt negativ. När han svarade på hur de skulle gå tillväga i projektet menade han att det tyvärr fanns en stor ovilja hos pedagoger att videofilma sig själva i verksamheten, och att de hellre ville titta på barnens lek, men detta ansåg inte rektorn vara det rätta. Han menade att det är pedagogernas handlande och bemötande gentemot barnen man bör filma, och det är även här man kan göra förändringar i ett senare skede.

5.4 Intervjun med genuspedagogen

Genuspedagogen berättade att efter genomgången genusutbildning, som gjordes i kommunens regi, så fanns det inga riktlinjer om hur de skulle arbeta ute i de olika verksamheterna och det står dem fritt att utforma arbetsplaner. På frågan om vilket syfte förskolans projekt har, svarade han att pedagogerna förhoppningsvis skulle få mer kunskap och få ett större genusperspektiv. Det är viktigt sa han, att pedagoger låter sig förstå att könsrollsmönstret är inrotat och att man ibland själv inte ser sitt eget agerande. Han menade också att eftersom det står i läroplanen att man ska arbeta för att motverka traditionella könsroller, så finns det för förskolepersonal egentligen inget val, om de vill eller inte vill arbeta med genusfrågor.

När han berättade om tillvägagångssättet i projektet framkom att de nu hade observerat barnens lek. Genuspedagogen hade vid genomgången av observationerna bland annat sett att pedagogerna beskrev de äldre pojkarnas lek i större utsträckning än flickornas lek. Vidare påpekade han att det är när man tar på sig genusglasögonen och börjar granska observationerna som man upptäcker mycket som man inte annars gjort. Han ansåg att de skulle videofilma pedagogerna för att få syn på hur de agerar i olika situationer, och därefter reflektera och analysera filmerna. Det är här en förändring kan starta, när man väl blir medveten om sin egen roll, sa han. Han efterfrågade också ett ökat intresse med fler diskussioner bland pedagogerna. Ett nytt möte var bestämt där de skulle reflektera över observationerna men också bestämma vad och när de skulle videofilma.

5.5 Andra intervjutillfället

Vid det andra intervjutillfället ville vi bilda oss en uppfattning om vad som hänt sedan första intervjun, hur projektet hade utvecklats, vad de hade fått syn på, samt om deras synsätt på något sätt hade förändrats.

5.5.1 Förväntningar

De pedagoger som vi samtalade med var fortfarande till den största delen positiva och upplevde att det nu kommit igång och fått en större kunskap om vad de skulle göra. De berättade vidare att de tillsammans med genuspedagogen fokuserat sig på vad de skulle "titta på" och hur de skulle gå tillväga. Just att tillföra barnen något hade de flesta tagit fasta vid, och de hade kommit till insikt i att målet med genusarbetet var att de ville lägga till nya möjligheter för alla barnen och inte ta ifrån dem något. Nästan samtliga tyckte att det var viktigt med ett medvetet genusarbete och lyfte vikten av att det är vuxna som är förebilderna. De ville förmedla detta vidare till föräldrarna, och någon uttryckte att om alla vuxna ökar sin genuskunskap, så kan detta påverka både barnen och samhället i övrigt.

5.5.2 Tillvägagångssätt

Intervjupersonerna berättade att de hade gjort var sin observation av barnens lek sedan vi

träffades förra gången. Dessa hade genuspedagogen sammanställt och tillsammans hade de sedan diskuterat resultatet. I nuläget var det observation via videofilmning som var aktuellt. Vid dessa tillfällen hade de valt att först filma till exempel flickornas lek i ett rum med de saker som fanns att tillgå i just det rummet. Filmningen fortsatte med samma förutsättningar för pojkarna och till slut filmades både pojkar och flickor tillsammans i samma rum. ”Vid dessa tillfällen skulle en pedagog finnas till hands om det behövdes”. Pedagogerna som arbetar på avdelningen med de minsta barnen hade dock valt att bara ha den filmande pedagogen med i rummet. På grund av tekniska problem hade de dock inte haft möjlighet att titta och samtala om resultatet än.

Vi frågade pedagogerna om det varit fler diskussioner om genus och jämställdhet i arbetslagen, men det tyckte inte någon.

Föräldrarna skulle informeras av genuspedagogen om syftet och målen med projektet vid nästkommande föräldramöte, därefter skulle föräldrarna gruppvis tillsammans med pedagogerna föra diskussioner om begreppet genus. Syftet med dessa diskussioner var enligt pedagogerna att väcka tankarna och öka medvetenheten även hos föräldrarna. Som exempel tog de barns färgval av kläder och att de idag är väldigt könsbundna. Någons åsikt var att om vi kan få föräldrar att ifrågasätta detta hos säljarna så kunde det kanske här ske en förändring.

5.5.3 Upptäckter

Vid de skriftliga observationerna upptäcktes det lite olika saker på de respektive avdelningarna. När det gällde de större barnen var det pojkarnas lek som hade fått störst fokus. Detta kunde kanske bero på att det finns fler pojkar än flickor på avdelningen men pedagogerna upplevde också att pojkarna tog mest plats. I pojkarnas lek såg man att den ofta gick ut på vem som hade den största makten och pedagogerna upplevde att de eller figurerna som de lekte med ständigt konkurrerade med varandra. I någon observation hade en av pojkarna försökt styra flickorna och krävt att de agerade hjälpfröknar åt honom, vilket han lyckades med hos någon av flickorna. När vi frågade varför de trodde att flickorna betedde sig olika så trodde de att det berodde på vilken position de hade i familjen. Flickan som hjälpte pojken var yngst i syskonskaran och hade två äldre bröder. En av flickorna som hade vägrat var den yngsta av tre systrar. Pedagogerna trodde då att flickan med bröderna var van att göra som de sa medan flickan med systrarna inte varit med om något liknande.

När vi samtalade påpekade de att, genom detta projekt, börjat iaktta barnens lek med andra ögon och att de började bli medvetna om hur de talade till barnen.

Observationerna som hade gjorts på de minsta barnen var annorlunda jämfört med de på de större barnen. Barnen lekte mest bredvid varandra och tog i leken mest kontakt med de vuxna genom att till exempel bjuda på mat. Pedagogerna ansåg också att de lekte med samma saker och samma lekar när de själva var så små. Bilar var den enda leksak som de hade upptäckt kunde vara mer könsrelaterad då många fler pojkar än flickor hängav sig åt lek med dessa.

En pedagog sa att det som genuspedagogen fick syn på vid sammanställningen av observationerna av de minsta barnen var att pedagogerna här fokuserade på olika saker vad det gällde flickor respektive pojkar. Pojkarnas lek synliggjordes genom att beskriva vad de gjorde och deras handlande medan det var flickornas känslor som belystes. Som exempel nämndes "Flickan sitter i hörnet och ser sur ut. Pojken klättrar upp på stolen"

5.5.4 Förändringar

Vi diskuterade med pedagogerna vilka förändringar som skulle kunna ske på den aktuella förskolan och deras gemensamma förväntningar var att de ytterligare skulle ändra sitt synsätt och få en ökad medvetenhet i sitt arbete med barnen, men de förklarade inte detta resonemang och därför får vi inga konkreta svar på hur det skulle komma att se ut. De trodde inte att det skulle ske så stora förändringar miljömässigt men någon trodde att de möjligen skulle prata om att ändra namn på rummen och inte behålla till exempel benämningarna dockrum och byggrum.

6. Analys

I detta kapitel kommer vi att göra en analys, där vi kopplar och jämför vårt empiriska material med de teoretiska ståndpunkterna, styrdokument och tidigare genusprojekt. Vi utgår från vår empiri och har därför delat upp även analysen i samma rubriker för att ge en tydligare bild av vad vi har fått syn på. Till sist kommer vi i sammanfattningen lyfta det som vi tyckte var mest intressant och eventuellt dra några slutsatser utifrån vårt material.

6.1 Förväntningar

Vid det första intervjutillfället förväntade sig pedagogerna att det skulle bli intressant med det aktuella genusprojektet men att de inte var tillräckligt insatta. De ansåg också att det var viktigt med jämställdhetsarbete men kunde inte riktigt vidareutveckla detta. Pedagogerna hade ingen klar uppfattning om vad de skulle "titta på", som de uttryckte det, men också svårt att få tid till att arbeta med projektet. Vi uppfattade att de trodde att detta projekt skulle leda till en del förändringar men de utvecklade det inte och hade ingen uppfattning om vad och hur. Det enda som nästan alla sa var att de trodde de skulle få ett ändrat förhållningssätt gentemot barnen. Örnstedt & Sjöstedt (1999) påpekar att om man skall kunna förändra arbetet i förskolan så måste personalen vara beredd på att göra stora förändringar i sitt tankesätt och i sina värderingar. Det är när dessa förändringar sker som man kan utveckla jämställdheten och öppna upp för nya infallsvinklar (a.a). Vår uppfattning är att pedagogerna kanske inte var förberedda på att de skulle förändra sig själv i så stor utsträckning som krävs, och det är som Skolverket (2005) betonar att det är hos de vuxna som arbetet måste börja och att de har en nyckelroll.

Genusmedveten personal är en förutsättning för att barn skall ges större möjligheter att utveckla sin personlighet anser Helén & Granholm (2007) och detta får man genom att ta till sig kunskap om hur genus fungerar för att sedan göra egna analyser på den egna förskolan. Vi anser att personalen på förskolan skulle ha haft en bättre grund att stå på om de hade studerat litteratur med relevans till genusprojektet, och haft diskussioner i arbetslagen, innan de satte igång och gjorde sina observationer. Detta för en ökad förståelse, samt att lättare få syn på sitt eget och andras agerande. För som Helén & Granholm (2007) säger, så är det svårt att se sin egen roll i könsmaktsystemet, vilket också genuspedagogen påpekar, men han kanske inte har

förmedlat sin kunskap. Vi fick till exempel svaret "Jag upplever inte att vi/jag gör någon skillnad på pojkar och flickor" men det är precis som Tallberg Broman (2002) konstaterar, att det är just det svar man oftast får, men att forskningen visar annorlunda.

Vid vår andra intervju verkade pedagogerna mer engagerade, och de insåg nu vikten av att inte ta ifrån barnen något utan snarare tillföra i ett jämställdhetsarbete. Denna åsikt delar de med bland annat Olofsson (2007) som säger att vi skall ge barnen fler valmöjligheter, möta barnen på deras individuella nivå samt inrikta oss på att se det positiva och förstärka det. Dock var det fortfarande någon pedagog som uttryckte: "detta behövdes inte bland så små barn, möjligtvis bland de största barnen", men om vi ska titta på förskolans läroplan (Skolverket 1998) så ska vi motverka traditionella könsroller och detta är oavsett ålder på barnen.

6.2 Tillvägagångssätt

I den aktuella förskolans projektplan står det att fokus skall läggas på pedagogerna och deras förhållningssätt. Detta nämns även i förskolans läroplan (Skolverket 1998) där man menar att vuxna är viktiga förebilder som ska grundlägga de värden som vårt samhällsliv vilar på. Projektplanen säger vidare att de skulle börja med att filma på en avdelning för att sedan analysera och reflektera vad som skett. Tillvägagångssättet förändrades sedan under arbetets gång och de började istället med skriftliga observationer på samtliga avdelningar.

När vi fick en inblick i hur deras tankar var angående handlandet i projektet framgick det tydligt att pedagogerna inte ville sätta sig själv i fokus. Vid filmandet så var det inte de som skulle filmas utan barnens lek, med motivationen att de tyckte att det var obehagligt att själv filmas. Genuspedagogen och rektorn ville helst att pedagogerna skulle komma till insikt om att det är de vuxnas bemötande och handlande som är det centrala, men hittills hade detta mötts med stort motstånd. Filmandet skulle dock ske med en pedagog som skulle "finnas till hands" som de uttryckt det utan att vara med i leken.

Vid Gävleprojektet, liksom här, hade pedagogerna också till en början lagt fokus på barnens uppträdande men detta hade förändrats under arbetets gång och filmandet övergick till att tydliggöra pedagogernas beteende (Wahlström 2003). Vi tror att pedagogerna inte var klara med varför de skulle filma och att de i förlängningen kanske kunde upptäcka hur vuxna

bemöter barnen i förskolan utifrån kön. Först när detta skett skulle det komma tillstånd någon förändring, och vi precis som Skolverket (2005) menar att det är av stor betydelse att undersöka hur pedagogers värderingar beträffande könsroller tar sig till uttryck, och detta kan göras via observationer.

6.3 Upptäckter

De upptäckter som gjorts var det som analyserats i samband med observationerna och då barnens roll. Pedagogerna ansåg efter dessa att de inte hade funnet något uppseendeväckande, och det var inte förrän genuspedagogen hade reflekterat över dem som de insåg till exempel hur de äldre pojkarnas lek såg ut. Det är som Svaleryd (2003) menar, att det är medvetenheten och hos pedagogerna som är utgångspunkten till förändring, och här var det tydligt att genuspedagogen var den med större insikt och kunskap. Precis som i tidigare genusprojekt (Wahlström 2003) upplevde de att pojkarna tog mer plats och att deras lek handlade mycket om makt. I vissa fall hade de också upptäckt att flickorna var hjälpfröknar och ofta fick vänta på sin tur medan pojkarna gick före. Pedagogerna hade beskrivit olika beroende på om det var flickor eller pojkar. Återigen är det som Helen&Granholm (2007) menar svårt att se sin egen roll, och då gör man och tänker precis som man brukar. Trots genuspedagogens analys av observationerna var det någon av pedagogerna, som arbetade med de minsta barnen, som fortfarande inte hade uppfattat att de hade speglat barnens lek på olika sätt. Precis som man har upptäckt i tidigare genusprojekt hade dessa pedagoger fokuserat på flickornas känslor och pojkarnas uppträdande (Wahlström 2003), men detta hade alltså inte alla tagit till sig. Vi tror precis som Hirdman (2005) att vuxna måste öppna upp sina ögon, våga, och börja ifrågasätta sitt förhållningssätt och sitt handlande för att en förändring skall ske, och denna pedagog var nog inte helt ensam om att blunda. Wahlström (2003) säger att pedagogerna i Gävle observerade och reflekterade över sitt handlande och på detta vis upptäckte de nya saker som ledde till förändringar. Detta kunde inte vi se att pedagogerna gjorde här, men de kanske så småningom kommer dit.

6.4 Förändringar

Genuspedagogen trodde pedagogerna skulle bli mer genusmedvetna under projektet, och det ansåg också vissa att de blivit, men hur de konkret gick tillväga framkom inte i deras

resonemang. Pedagogerna sa i vår andra intervju att de nu tittade på leken med lite andra ögon och att de hade börjat tänka på hur de tilltalade barnen, men dessa tankar utvecklades inte på något nämnvärt sett. Det de nämnde beträffande leken, var att de såg samma saker som de hade uppmärksammat vid observationerna, det vill säga att pojkarnas lek ofta gick ut på makt och att de hade olika hierarkier. Ingen av pedagogerna hade några tankar eller förslag på vad de skulle göra för att bryta detta. Vi anser att de hade kunnat ta upp detta till diskussion som i sin tur kunde ha lett till en handlingsplan. Här kunde de i stället valt att vara en aktiv deltagare i leken, för vi anser precis som Arvidson & Öhman (1999) att det är i dessa lekar som man som pedagog kan öppna upp för nya infallsvinklar och bryta könsrollsmönstret.

När vi diskuterade om hur de tänkte när de talade till barnen så var det några som hade börjat tänka på att de till exempel inte sa "vilken gullig tröja du har idag" till flickorna och "vilken tuff tröja du har" till pojkarna, utan försökte förändra detta. Detta är i alla fall början på den medvetenhet som är viktig att ha för att en förändring skall komma till stånd anser vi liksom Hirdman (2005).

Miljömässigt skulle de inte ändra så mycket ansåg de förutom eventuellt ändra benämningen på rummen, och då får man som Olofsson (2007) säger hoppas att de redan har tänkt igenom detta och till exempel har könsneutrala rum. Vi menar att det skulle vara önskvärt om pedagogerna hade fört diskussioner om jämställdhet och könsroller och på detta vis drivit arbetet och medvetenheten framåt. Projektet hade heller inte ägt rum så länge att stora förändringar skulle ha kunnat ske och man hoppas att det kommer att fortsätta och drivas vidare av den grupp som var intresserade och dynamiska, enligt rektorn, så att han och de satsar vidare.

6.5 Sammanfattning och slutsats

Vår åsikt är att vi nått vårt syfte med vår undersökning, även om det inte blev riktigt som vi kanske förväntade oss, men det gör det hela mer intressant. Vi har genom att ta del av forskning och sedan kopplat detta till vår empiri upptäckt mycket tänkvärt angående jämställdhet och genus samt kommit till insikt om att det är ett komplicerat område som det kan vara svårt att arbeta med i förskolan.

Efter första intervjutillfället ansåg vi att pedagogerna var ganska genusmedvetna, men ju mer vi resonerade fann vi att det inte stämde, i varje fall inte hos flertalet. Ju mer vi granskade vårt material så framgick det att de var motsägelsefulla i sina svar och vi uppfattade att de först svarade vad de tänkte för att sedan ändra sitt svar till det de trodde att de förväntades svara. Det var därför svårt att förstå och synliggöra deras resonemang och förhållningssätt. När vi ville att de skulle utveckla sina svar och komma med konkreta förklaringar så gjorde de flesta inte detta. Vi tror inte att kunskapen, om projektets mål eller om genusproblematik, var så stor hos pedagogerna. Tyvärr ledde det till att projektet inte fick den genomslagskraft som det kunde ha fått ifall de varit mer medvetna och haft ett större intresse. Att det ursprungligen inte var pedagogernas idé, utan kom från stiftelsen, gör nog inte saken bättre, eftersom de inte kände sig så delaktiga och de inte uppfattade något klart syfte. Vi fick också uppfattningen att de ville ha en tydligare struktur med ett bestämt tillvägagångssätt för att projektet skulle gå framåt. Vår åsikt är att de hade haft ett bättre utgångsläge genom att först studera litteratur i ämnet och utifrån detta föra gemensamma diskussioner för att komma fram till hur de skulle gå tillväga. Genuspedagogen skulle kanske ha varit mer drivande och förmedlat mer av sin kunskap, så att pedagogerna fått en ökad medvetenhet och därmed sett sin egen roll av attityder och värderingar kring våra könsroller. Förskolan som vi studerade har kommit en bit på väg med jämställdhetsarbete genom att starta detta projekt, och vi är övertygade om att deras arbete kommer att väcka många nya tankar och att de så småningom kommer att förstå vikten av att se sin egen roll i detta arbete.

För att förskolan ska kunna nå upp till målen gällande jämställdhet bör man arbeta både medvetet och aktivt. Kunskapen hos pedagoger är det främsta verktyget för att motverka traditionella könsroller, och när man fått det kan man sedan att titta på sitt eget agerande och våga förändra. Vi har sett hur man kan arbeta med jämställdhet i projektform på en förskola och fått en bild av pedagogernas tankar, förväntningar och agerande kring detta. När vi då jämfört med andra projekt, styrdokument och forskning är det mycket man kan ta lärdom av. På vår fråga om genusprojekt är ett verktyg mot traditionella könsroller är vi inte övertygade om att projektarbete är den rätta formen för att motverka traditionella könsroller. Svaret och resultatet hade kanske varit något annat om fått följa projektet en längre tid, men tyvärr är projekt ofta tidsbestämda vilket vi inte anser är bra. Det är möjligt att tidigare projekt kan ha haft andra förutsättningar, med en annan tidsram och ett större intresse och mer inflytande av

pedagogerna, vilket har påverkat projektet positivt. Vi tycker att detta ämne skall hållas aktuellt av medvetna pedagoger och vara ett naturligt inslag hela tiden i förskolan för att få bäst genomslagskraft. Möjligtvis kan ett projekt vara inledningen till medvetenhet hos pedagoger.

7. Diskussion och kritisk reflektion

Målet med vår undersökning var att få en uppfattning om hur pedagogerna på den aktuella förskolan resonerade och gick tillväga med sitt genusprojekt, och om deras arbetsmetod är ett verktyg mot traditionella könsroller. Vi ville också få kunskap och dra egna slutsatser om hur vi anser att jämställdhetsarbete kan bedrivas i förskolor, och detta anser vi ha uppnått. Med facit i hand så tror vi att det skulle ha gett ett bättre resultat i vår empiri om vi kommit senare in i deras arbete eller om vi hade fått studera projektet under längre tid än tre månader.

Studiens begränsningar är att tiden varit för kort för att kunna ta del av eventuella förändringar som sker senare i projektet. Vi tror att pedagogerna kommer att utvecklas och förändras längre fram och detta hade varit intressant att ta del av. Det kan också vara så att resultatet varit annorlunda om vi intervjuat andra pedagoger på den aktuella förskolan eller om undersökningen bedrivits på någon annan förskola.

Vårt gemensamma skrivande och diskussionerna vi har fört i samband med studien har varit väldigt intressanta, tankeväckande och roliga. Vi har fördelat och kompletterat varandra i arbetet så att vi båda anser att vi bidragit med lika stor del.

Den metod vi valde anser vi var den bästa för detta arbete, men möjligen skulle vi ha kunnat göra observationer i verksamheten som ett komplement. Vi var heller inte så vana intervjuare vilket vi märkte till när vi lyssnade av våra inspelade band. I samtalen med pedagogerna skulle vi ha varit bättre på att ställa följdfrågor eftersom pedagogerna inte gav så utförliga svar. Dessutom skulle vi ha lämnat fler tysta stunder till eftertanke, då vi själva pratade lite för mycket.

Vi har fått oss en del tankeställare och funderingar som dykt upp i samband med vårt arbete. Frågor vi ställt oss är ifall förskolor runt om i Sverige arbetar i enlighet med förskolans läroplan med att motverka traditionella könsroller, och hur genusmedvetna pedagoger egentligen är. Detta har vi också relaterat till på de arbetsplatser där vi är verksamma och vår åsikt är att medveten genuspedagogik är något som det skall läggas större fokus på. Vi anser precis som det står i teorin att det är viktigt att flickor och pojkar ges lika mycket utrymme och får samma möjligheter. Förskolan har en betydelsefull roll att fylla i detta avseende och kunskap är den viktigaste pusselbiten. Om förskolor startar nya genusprojekt eller om de vill

arbeta aktivt med detta ämne borde de ta lärdom av det som redan har gjorts och är dokumenterat, och gå vidare därifrån. En idé skulle vara att sammanställa kunskaper från de olika projekten för att utveckla en genusmedveten metodik i samtliga förskolor i Sverige idag.

En annan intressant aspekt, som kunde undersökas, är ifall genusprojekt och genusmedveten pedagogik i förskolan gör någon egentlig skillnad för barnen senare i livet och om det har någon positiv effekt. Under en föreläsning som hölls av den kände hjärnforskaren Martin Ingvar (090325) så påstod han att könsskillnaderna mellan flickor och pojkar i skolåldern nu är större än på länge. Enligt honom har jämställdhetsdebatten spelat en stor roll och detta kan eventuellt förstärka könsrollerna istället för tvärtom. Hur som helst anser vi att alla som arbetar med barn ska ha stor kunskap och vara genusmedvetna för att skapa bra förutsättningar för alla, oavsett kön.

Vår sista fundering rör formuleringar i förskolans läroplan (Skolverket 1998) som kan tolkas som motsägelsefulla. På en sida står att alla som arbetar i förskolan ska motverka traditionella könsroller och på en annan sida om att överföra ett kulturarv, värden och traditioner från en generation till nästa. Vi menar att våra traditioner och kulturarv har många könsrollsmönster och undrar hur detta ska tolka då vi uppfattar detta som motsägelsefullt.

8. Referenser

- Arvidsson Maj, Öhman Margareta (1999) *Olika på lika villkor, Att ge flickor och pojkar i förskolan lika möjligheter* Stockholm. Skolverket Liber
- Barnkonventionen. Tillgänglig 20081102 . www.bo.se
- Denscombe Martyn. (1998) *Forskningshandboken*. Studentlitteratur. Lund
- Elvin-Novak, Ylva &Thomsson Helene. (2003) *Att göra kön. Om vårt våldsamma behov av kvinnor och män*. Stockholm. Bonniers förlag.
- Helén Eva, Granholm T Magdalena (2007) *På genusäventyr metodbok för drama och genus i förskolan*. Stockholm. Natur och Kultur
- Hirdmann Yvonne (1998) *Med kluven tunga*. Stockholm :Atlas
- Hirdmann Yvonne (2001) *Genus- om det stabila föränderliga former* Lund:Liber
- Hirdman Yvonne. *Kön hålls isär*. Tillgängligt 20081107
<http://www.jamstalldhet.nu/jmst/maktkon/index.htm>
- Josefson Helena (2005) *Genus-hur påverkar det dig?* Stockholm, Natur och kultur
- Nationalencyklopedien Tillgängligt 20080923 <http://ne.se/>
- Olofsson Britta (2007) Malmö. *Modiga prinsessor och ömsinta killar- genusmedveten pedagogik i förskolan*. Stockholm
- Patel Runar, Davidsson Bo (2003) *Forskningsmetodikens grunder Sverige*. Studentlitteratur
- Skolverket(1994) *Lpo94 Läroplan för de obligatoriska skolväsendet*. Stockholm. CE Fritzes
- Skolverket (1998) *Lpfö 98. Läroplan för förskolan*. Stockholm. CE Fritzes AB.
- Skolverket (2005) *Allmänna råd och kommentarer Kvalitet i förskolan*. Stockholm CE Fritzes AB
- Skolverket (2006) Skollagen 2006:67. Tillgänglig 20090301 www.skolverket.se.
- Statens offentliga utredningar *SOU 2004:115 Den könade förskolan om betydelsen av jämställdhet och genus i förskolans pedagogisk arbete* Tillgängligt 20080901
[Http://regeringen.se/content/1/c6/06/72/88/1a5ba502.pdf](http://regeringen.se/content/1/c6/06/72/88/1a5ba502.pdf)
- Statens offentliga utredningar *SOU 2006:75 Jämställdhet i förskolan* Tillgängligt 20080901
[Http://regeringen.se/content/1/c6/03/47/60/194bfa79.pdf](http://regeringen.se/content/1/c6/03/47/60/194bfa79.pdf)
- Svaleryd Kajsa (2003) *Genuspedagogik* Stockholm Liber AB
- Tallberg Broman Ingegerd (2002) *Pedagogiskt arbete och kön*. Lund. Studentlitteratur
- Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk – samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Wahlström Kajsa (2003) *Flickor pojkar och pedagoger* Kristianstad: Sveriges utbildningsradio AB

Öhman Margareta (1999) *Olika på lika villkor*,. Skolverket. Stockholm. Liber

Örnstedt Didi, Sjöstedt Björn (1999) *Olika på lika villkor, Vem är man om reklamen tystnar? Action Man, Barbie och annan masskultur i jämställdhetsarbete*. Skolverket. Stockholm
Liber

Föreläsningar

Benn Siv (080903) *Barns utveckling* Malmö Högskola, Lärarhögskolan

Ingvar Martin. Lund (090325)

Jämkom. Lund (0811239)

